

Klusáčková, Václava

K problému opevnění v Krušných horách

Archaeologia historica. 1981, vol. 6, iss. [1], pp. 63-70

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139339>

Access Date: 30. 11. 2024

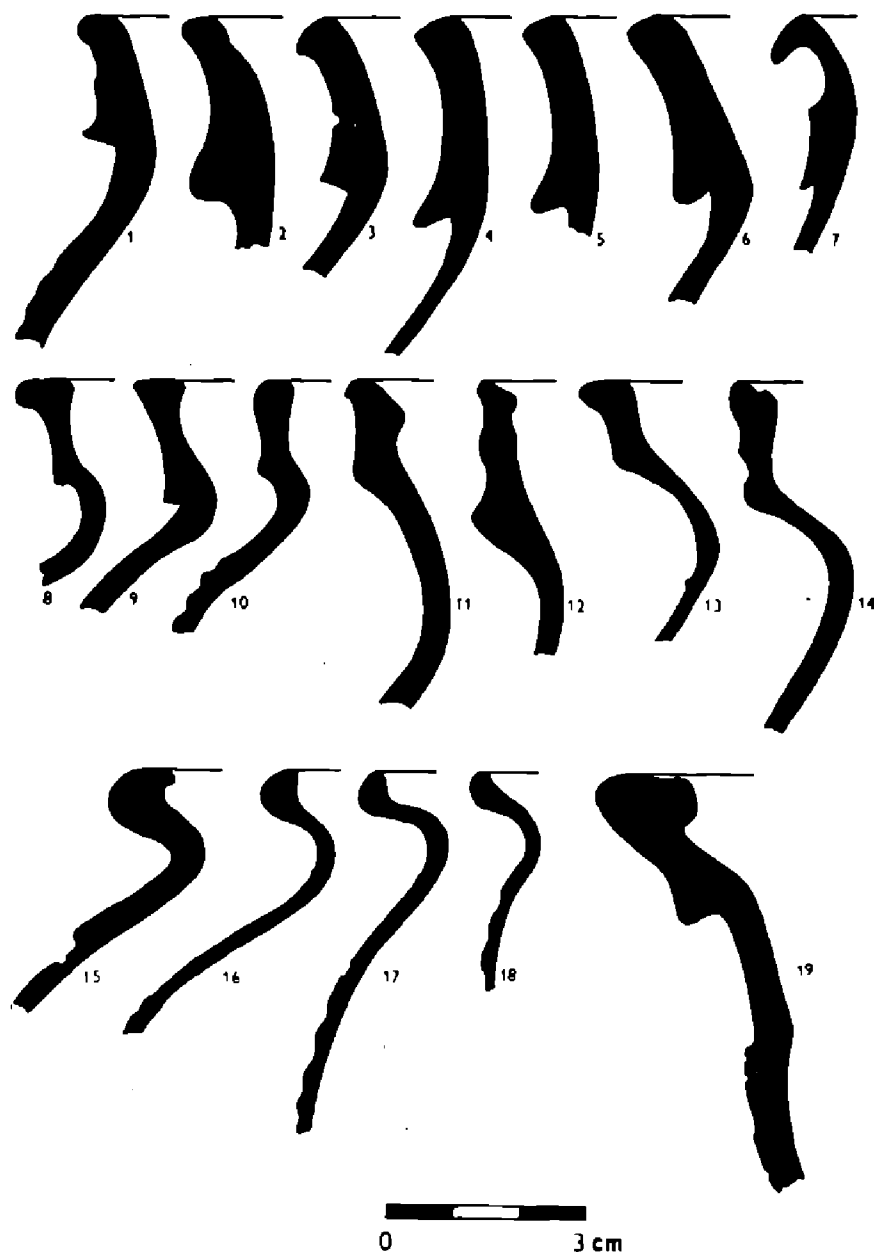
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K problému opevnění v Krušných horách

VÁCLAVA KLUSÁČKOVÁ

Při sledování osídlení ve 13. a 14. století v okolí Teplic jsou patrné jeho zásahy do krušnohorských údolí. Mimo rozsah tohoto osídlení v polesí Přítkov leží bezejmenná opevněná lokalita. Je umístěna na svahové kupě (757 m) jihozápadního úbočí Lysé hory (836 m) v Krušných horách (obr. 4). Na mapách je kóta (757 m) označována jako Loupežný nebo Loupežník. Podloží lokality tvoří metamorfované horniny a jílovité půdy vzniklé jejich rozpadem, obsahující značné procento skeletu mateční horniny.

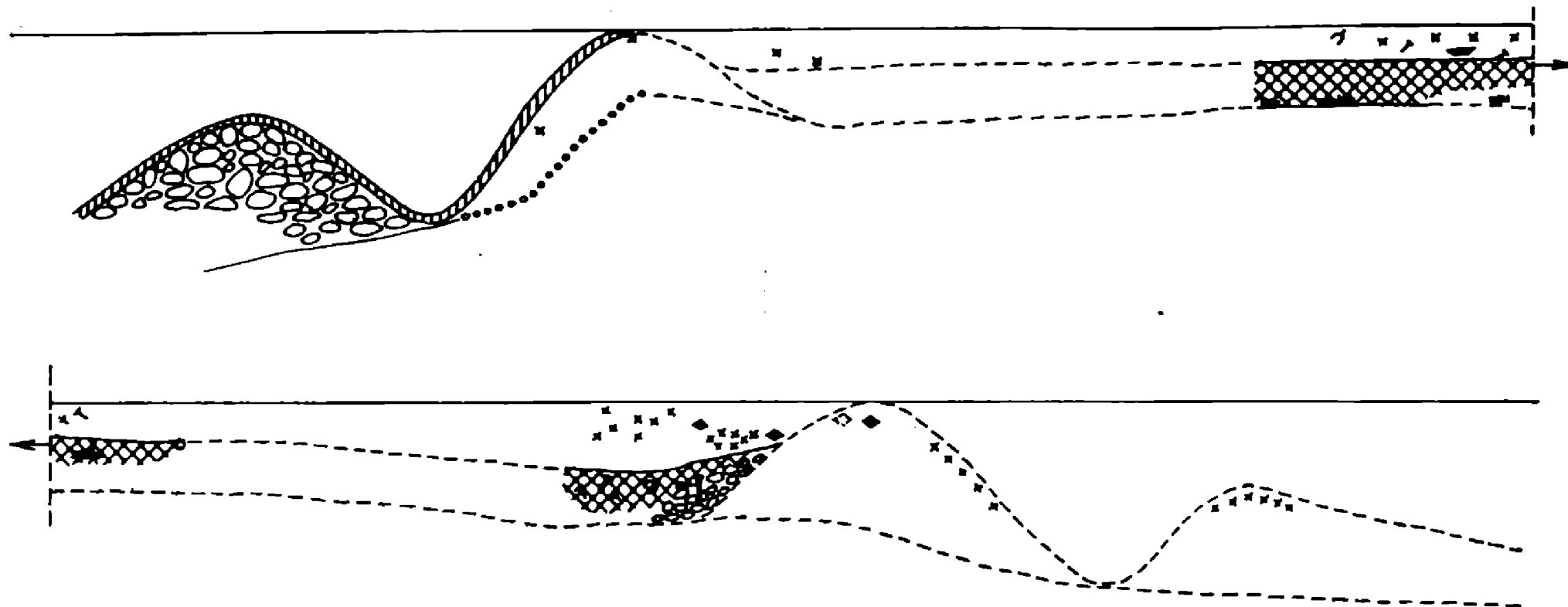
Obr. 1. Loupežný, typy okrajů nádob 1-19. Kreslila J. Subá.

Obr. 2. Loupežný, Typy okrajů nádob 1–10, fragment cedníku 11, fragmenty kachlů 12–14. Kreslila J. Šubá.

Prostor lokality je vymezen příkopem zahluobeným po obvodu úpatí kupy. Na vnější straně tak vzniká asi 1 metr vysoký a čtyři metry široký val. Na východní straně je příkop i val porušen mladšími jámami spojenými v literatuře G. C. Laube 1903, 472) s těžební činností. Příkopem vymezený prostor je asi 22 m × 28 m (obr. 5).

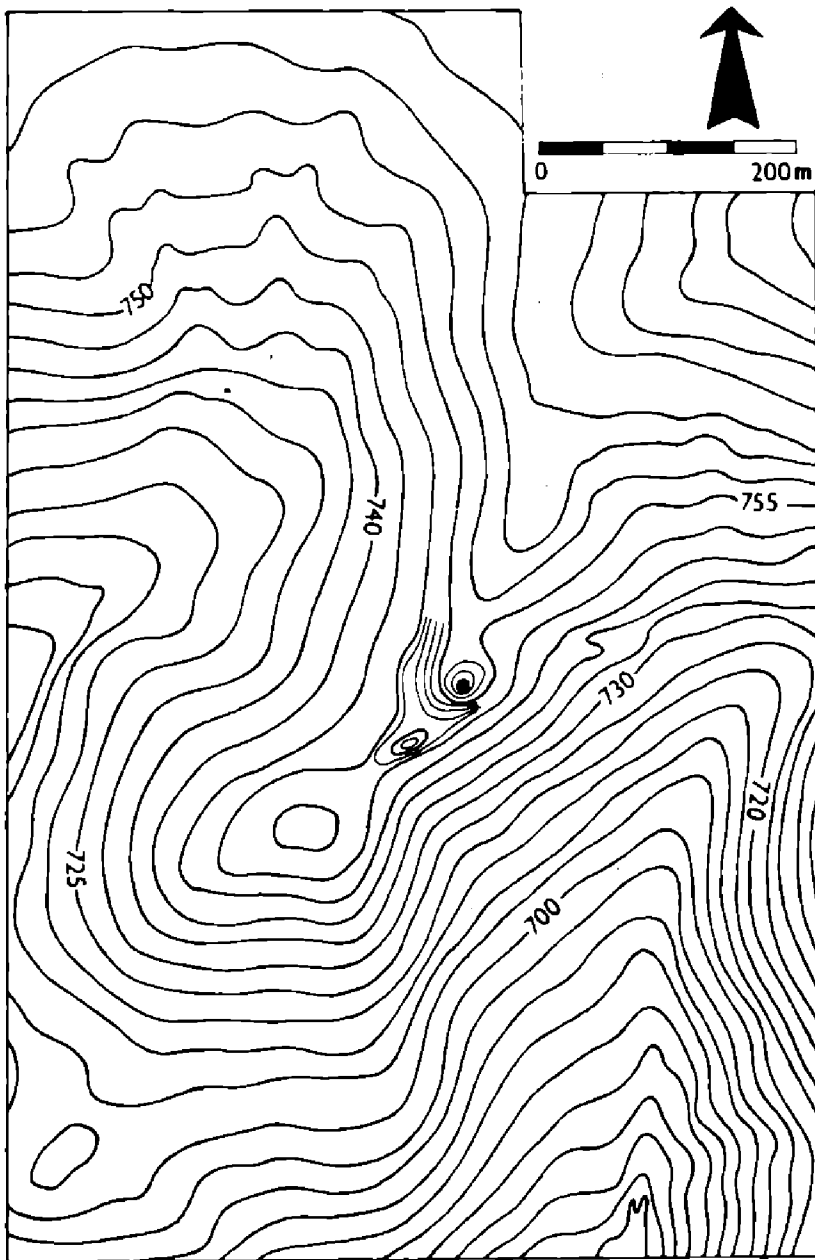
Zájem o lokalitu nazývanou v regionální literatuře Raubschlosswalles začal již v minulém století. Poloha je prvně připomínána v písemných pramenech již jako pustá roku 1632 v deníku Michele Stülera (R. Knott, 1899). Další písemné zprávy o lokalitě nejsou. R. Knott je první, kdo lokalitu podrobněji popsal (1899). Interpretoval ji jako pravěké hradiště. Kalina z Jäthensteina (1836) uváděl jednu z cest, která mohla vést kolem Loupežného a být jím hlídána. Císař Lothar na tomto území svedl, podle autora, roku 1126 bitvy při tažení do Čech. V souvislosti s tím R. Knott (1902) vyslovil názor, že byl hrádek vybudován jednou stranou bojujících. G. C. Laube (1903) považoval určení funkce za obtížné. Přesto se o to pokoušel. Vycházel z toho, že ačkoliv je místo obklopeno štolami a bylo by je možné spojit s hornictvím, je nepravděpodobné, že by horníci potřebovali opevnění. Připouštěl spojení cesty s obranným systémem středověké komunikace a uváděl, že podobná stavba s názvem

	1		4		7		10		13		16
	2		5		8		11		14		17
	3		6		9		12		15		

Obr. 3. Loupežný, rekonstrukce hlavní sondy R. R. von Weinzierla. 1 suť, lomový kámen; 2 půda snad písčitá; 3 dřevěné uhlí s mastnou černou vrstvou; 4 hranice vrstev; 5 nejisté hranice; 6 oblázková vrstva nad podložím; 7 topeniště; 8 klín Fe; 9 železná šipka; 10 hřeb; 11 hřebelec; 12 lici forma z červeného pískovce; 13 železný kroužek; 14 ostruha; 15 podkova; 16 keramika; 17 fragment železa. Kreslila J. Subá.

Obr. 4. Loupežný, lokalita je označena bodem. Kreslíla J. Subá.

Wüste Schloss, je i u Pirny. Zánik lokality přičítá nějaké pozdější válce.

Historikům se tedy nepodařilo určit funkci stavby ani lokalitu časově zařadit. Rozhodující slovo mohl mít k této problematice archeologický výzkum R. R. von Weinzierla z roku 1904. Výsledky svého výzkumu však nepublikoval a otázka doby osídlení a funkce lokality zůstala i nadále nezodpovězena.

Protože v roce 1976 došlo k odlesnění plochy lokality a chystalo se její nové zalesnění, provedlo KM v Teplicích záchranný výzkum. Při této příležitosti byl znovu zpracován výzkum R. R. von Weinzierla z roku 1904. Dokumentace tohoto výzkumu, dochovaná pouze ve Weinzierlově pracovním deníku (R. R. v. Weinzierl, 1904), však neposkytla vyčerpávající informace o jeho výzkumu. Podle popisu byla provedena rekonstrukce hlavní sondy, která však není v některých bodech zcela jasná (obr. 3). Ostatní sondy nebyly podrobněji popsány vůbec. Autor se v deníku odvolává na plán, který však není u dokumentace přiložen.

Materiál z tohoto výzkumu je uložen v AO KMT – Bilina. Obsahuje vedle keramiky i železné předměty. Jedná se o nálezy šipek, hřebů, klínů, hřebelce, podkovy, ostruhy a fragmenty železa. Dále byla nalezena licí forma na cínové pruty, zhotovená z červeného pískovce a fragmenty kahanů.

Zhodnocení výzkumu poskytlo tyto informace:

1. Lokalita byla osídlena ve středověku.
2. Nebyly zjištěny žádné zahlobené objekty ani zbytky zdiva.
3. Ve středu opevněné plochy bylo nalezeno blíže neurčené topeniště.

Revizní výzkum (F. Gabriel, 1978) potvrdil situaci zjištěnou R. R. von Weinzierlem a rozšířil nálezovou základnu o další artefakty (i.č. 27503—27702).

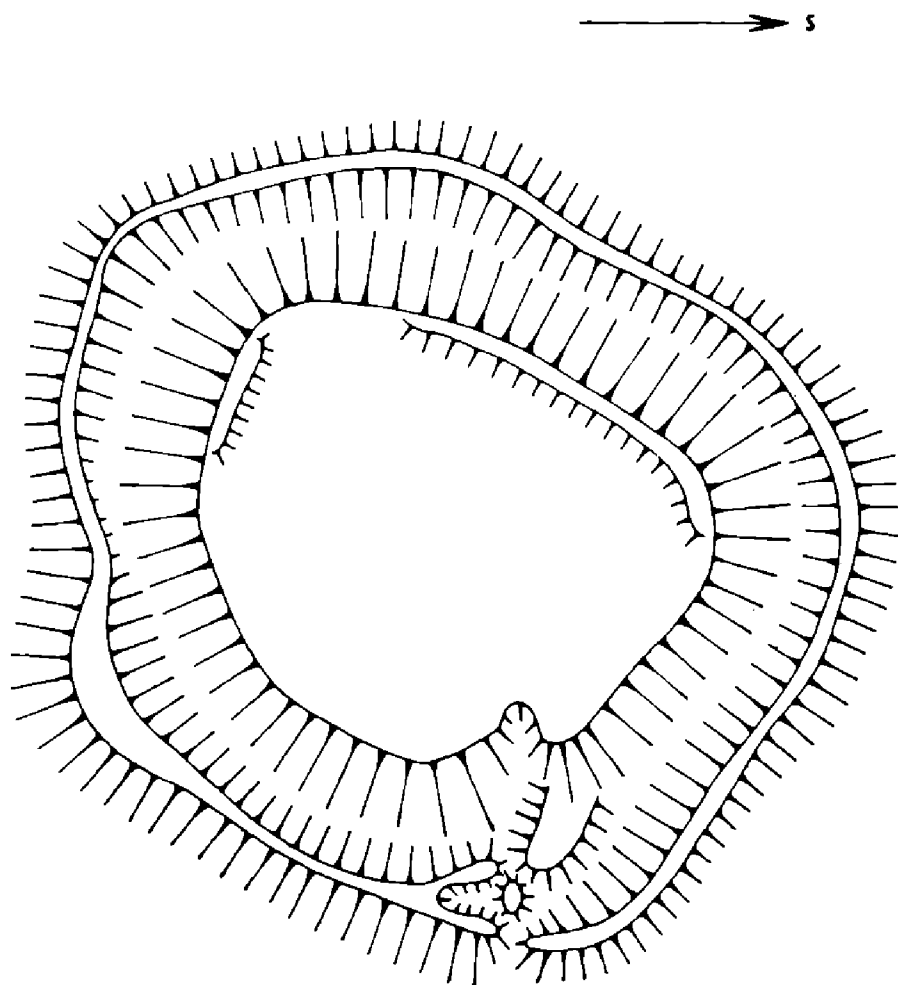
Při datování lokality vycházím z fragmentů keramiky. Keramický soubor obsahuje 533 fragmentů nádob. 76 okrajů nezdobených a 17 zdobených, 392 částí výdutí z toho 42 zdobených, 35 den, pouze 1 dno je zdobeno, 10 uch nezdobených a 3 zdobená. Dále obsahuje 1 celý kahan a 7 fragmentů kahanů, 3 fragmenty kachlů a část cedníku.

Hlavní sledovanou vlastností souboru je tvar okrajů. Tvary okrajů, které se v tomto souboru vyskytují jsem rozdělila do 10 tříd. Třída 1, $n = 15$ (obr. 1, 1—7); třída 2, $n = 8$ (obr. 1, 8—14); třída 3, $n = 17$ (obr. 1, 15—18); třída 4, $n = 5$ (obr. 1, 19; obr. 2, 1—3); třída 5, $n = 2$ (obr. 2, 4); třída 6, $n = 1$ (obr. 2, 5); třída 7, $n = 10$ (obr. 2, 6); třída 8, $n = 5$ (obr. 2, 7); třída 9, $n = 5$ (obr. 2, 8, 9); třída 10, $n = 25$ (bez obrázku, okraje poklic).

Za doplňující datovací kritérium považuji výzdobu. V souboru je 63 zdobených fragmentů nádob. 46 částí nádob je zdobeno červenou malbou (obr. 6, 1—5); 16 rytou výzdobou (obr. 6, 7); 1 radélkem.

Z technologického hlediska dělím fragmenty do dvou tříd. 1. hrnčina ($n = 466$), 2. polokamenina ($n = 67$).

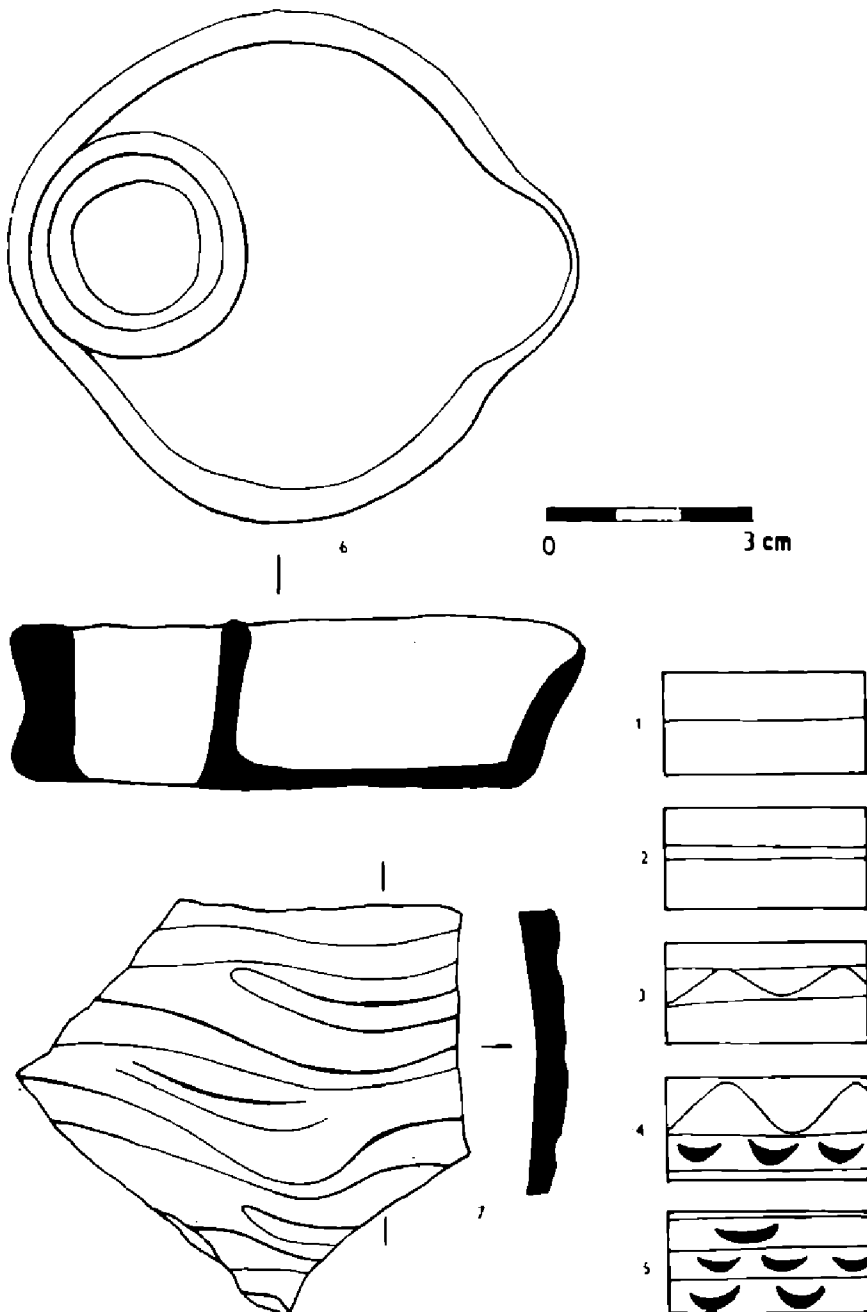
Jak je z popisu materiálu patrné, dosahuje nejvyšší četnost třída okrajů 3 s $n = 17$. Podle vývoje středověké keramiky v Ústí nad Labem, který vypracoval F. Gabriel (v tisku), tato třída je nejčetněji zastoupena ve 2. horizontu. Současně jsou v tomto horizontu zastoupeny i ostatní třídy okrajů. Výzdoba za-

Obr. 5. Loupežný, plán lokality. Kreslila J. Subá.

0 10 cm

Obr. 6. Loupežný, červená malba 1–5, rytá výzdoba 7, hornický kahan 6. Kreslila J. Subá.

stoupená ve sledovaném souboru především červeně malovanou keramikou a rytým dekorem odpovídá též 2. horizontu. F. Gabriel (v tisku). S jeho charakteristikou se shoduje i výskyt polokameniny. Autor práce řadí 2. horizont do konce 13.–poč. 15. století. Vysoká okruží z keramického souboru z Loupežného (třída 1) ukazují na druhou polovinu 14. až na počátek 15. století — tedy na druhou polovinu 2. horizontu. Ve shodě s tímto datováním je i datování jímky č. 5 z Mostu T. Velimský (1976) se stejným materiálem. Osídlení lokality klademe tedy do druhé poloviny 14. století a jeho závěr na počátek 15. století.

V opevněném prostoru lokality byly nalezeny fragmenty kachlů (obr. 2, 12–14), které svědčí o tom, že zde bylo nějaké otopné těleso. I když nebyly nalezeny pozůstatky žádného zahloubeného objektu ani zbytky zdiva, svědčí tyto nálezy o tom, že zde nějaký obytný objekt existoval. Snad se jednalo o dřevěnou nadzemní stavbu, která nezanechala v terénu žádné stopy. Funkce lokality není zcela jasná. Určitý náznak řešení poskytuje získaný archeologický materiál. Nálezy vypovídající o její funkci dělím do dvou skupin.

1. skupinu tvoří fragmenty hliněných kahanů s očkem na zavěšení (obr.

6, 6), které interpretují jako hornické kahany; dále železné klíny a pískovcová lící forma. Tyto nálezy dávají lokalitě charakter hornického a hutnického pracoviště.

Do 2. skupiny řadím šipky s řapem a tulejkou, ostruhu. Tyto nálezy militárií reprezentují spíše vojenský charakter lokality.

Lokalita Loupežný byla osídlena tedy ve druhé polovině 14. století až v počátku století 15. Její funkce pravděpodobně souvisela s těžbou cínu v této oblasti. V okolí lokality nebo přímo na ní mohlo probíhat zpracování vytěžené rudy, které je doložené nálezem lící formy na cínové pruty, které se jako polotovary odtud transportovaly k dalšímu zpracování. Zdá se, že lokalita měla také ochranný charakter.

Literatura

- Gabriel F., 1978: Nálezová zpráva pro ič. 27503—27702, rukopis v AO KM v Teplících, nepublikováno.
- Jäthenstein Kalina von, 1836: Böhmens heidnische Opferplätze.
- Knot R., 1899: Das Raubschloss, das heilige Brünnel und das Pfaffengrab bei Grupen im Erzgebirgeß MVGDB XXXVIII, str. 445—448.
- Knot R., 1902: Vortrag über die Geschichte von Teplitz—Schönau, gehalten in der Wanderversammlung deutschen Ärzte in Teplitz, 18. September 1902.
- Laube G. C., 1903: Alte Wege über das Erzgebirge in der Gegend von Teplitz, MVGDB XLI, str. 469—474.
- Weinzierl R. von, 1904: Skizzenbuch I, rukopis v AO KMT, str. 105—106, 147—152.
- Velimský T., 1976: K dendrochronologickému výzkumu středověkých nálezů z Mostu, AH 2, str. 299—306.

Zusammenfassung

Zum Problem einer Befestigung in Krušné hory (Erzgebirge)

Die Örtlichkeit Loupežný liegt auf einer Hangkuppe (757 m) der Südwestflanke des Berges Lysá hora (836 m) im Bergzug Krušné hory. Auf der Landkarte wird diese Kote als Loupežný bezeichnet (Abb. 4). Die Örtlichkeit wird von einem Graben begrenzt, der den Kuppenfuß umzieht. So entsteht an seiner Außenseite ein rund einen Meter hoher und vier Meter breiter Wall. Der vom Graben begrenzte Raum ist etwa 22×28 m groß (Abb. 5).

Den Historikern ist noch nicht gelungen, das Objekt zeitlich einzureihen und seine Funktion zu bestimmen. Ein entscheidendes Wort zu diesen Fragen konnte die Untersuchung bringen, die R. R. von Weinzierl im Jahr 1904 unternommen hat, ohne allerdings ihre Ergebnisse zu veröffentlichen. Im Jahr 1976 begann das Kreismuseum Teplice mit einer Rettungsforschung an der Örtlichkeit Loupežný und man bearbeitete bei dieser Gelegenheit auch die Ergebnisse der Untersuchung Weinzierls aus dem Jahr 1904. Nach seiner Beschreibung wurde die Hauptsonde rekonstruiert, brachte jedoch nicht in allen Punkten volle Klarheit (Abb. 3).

Das geborgene Material umfaßt außer Keramik auch eiserne Gegenstände: Pfeile, Nägel, Keile, einen Striegel, ein Hufeisen und einen Sporn. Außerdem fand man eine aus rotem Sandstein hergestellte Gußform für Zinnstäbe.

Die Auswertung der Forschung brachte folgende Erkenntnisse:

1. Die Örtlichkeit war im Mittelalter besiedelt.
2. Es wurden weder vertiefte Objekte noch Mauerreste entdeckt.
3. In der Mitte der befestigten Fläche lag eine nicht näher bestimmbare Feuerstätte.

Die Untersuchungen bestätigten die von Weinzierl festgestellte Lage und bereicherten das Fundgut um neue Artefakte.

Bei der Datierung der Örtlichkeit gehe ich von den keramischen Fragmenten aus. Das Fundgut umfaßt 533 Gefäßteile, davon 93 Randscherben (17 verziert), 392 Teile von Gefäßwölbungen (42 verziert), 35 Gefäßböden (nur 1 verziert), 10 unverzierte und 3 verzierte Henkel. Schließlich 1 komplette Lampe und 7 Lampenfragmente, 3 Kachelfragmente und den Teil eines Siebes (Abb. 6, 6; Abb. 2, 11, 12, 13, 14).

Vor allem wurde die Randformung der Gefäße verfolgt, die ich in 10 Klassen einteilte (Abb. 1, 1—19) und (Abb. 2, 1—9).

Als ergänzendes Datierungskriterium sah ich den Dekor an. Von insgesamt 65 verzierten Gefäßfragmenten waren 48 rot bemalt (Abb. 6, 1—5), 16 geritzt (Abb. 6, 7) und 1 gerädelt.

Vom technologischen Standpunkt klassifizierte ich die Fragmente nach zwei Gruppen : 1. Töpferware (466), 2. Halbsteingut (67).

Das Ziel der Arbeit was es, die Örtlichkeit zu datieren und ihre Funktion zu bestimmen. Wie die Materialbeschreibung erkennen läßt, sind die Fragmente der Klasse 3 am häufigsten ($n = 17$). Im Sinne der Entwicklung der mittelalterlichen Keramik in Ústí nad Labem, die F. Gabriel bearbeitet hat (im Druck), ist diese Klasse am häufigsten im zweiten Horizont vertreten. Auch der Dekor mit roter Bemalung und der geritzte Dekor ist für den zweiten Horizont typisch. Die hohen Halskrausen aus Loupežný weisen auf die Zeit von der zweiten Hälfte des 14. bis in den Anfang des 15. Jahrhunderts hin. Damit stimmt auch die Datierung des Behälters Nr. 5 aus Most überein (T. Velimský 1976), der dasselbe Material enthielt.

Die Funktion der untersuchten Örtlichkeit stand im Zusammenhang mit der Zinngewinnung im Gebiet. In der Umgebung der Örtlichkeit oder unmittelbar an ihr konnte die Verarbeitung der geförderten Erze geschehen, die von der Gußform belegt wird. Die Zinnstäbe wurden von hier aus zur Weiterverarbeitung transportiert. Es scheint, als hätte die untersuchte Örtlichkeit auch Wehrfunktionen zu erfüllen gehabt.

Abbildungen

Abb. 1. Loupežný, Randtypen der Gefäße 1—19. Zeichnung von J. Subá.

Abb. 2. Loupežný, Randtypen der Gefäße 1—10, Seiherfragment 11, Kachelfragmente 12—14. Zeichnung von J. Subá.

Abb. 3. Loupežná, Rekonstruktion der Hauptsonde des Forschers R. R. von Weinzierl. 1 Geröll, Bruchstein; 2 Boden, vielleicht sandig; 3 Holzkohlen mit fettiger schwarzer Schicht; 4 Schichtgrenzen; 5 unsichere Grenzen; 6 Kieselschicht über dem Liegenden; 7 Feuerstätte; 8 Fe-Keil; 9 eisernen Pfeil; 10 Nagel; 11 Striegel; 12 Gußform aus rotem Sandstein; 13 Eisenring; 14 Sporn; 15 Hu-
feisen; 16 Keramik; eisernes Fragment. Zeichnung vom J. Subá.

Abb. 4. Loupežný, die Örtlichkeit ist mit einem Punkt bezeichnet. Zeichnung von J. Subá.

Abb. 5. Loupežný, Plan der Örtlichkeit. Zeichnung von J. Subá.

Abb. 6. Loupežný, rote Bemalung 1—5, geritzter Dekor 7, Grubenlampe 6. Zeichnung von J. Subá.